

شناسایی عوامل مؤثر در عدم مشارکت مرتع داران در

اجرای طرح‌های مرتع داری شهرستان کهگیلویه

- ❖ فرهاد لشگرآرا*؛ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران
- ❖ مجیدرضا داورپناه؛ کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران
- ❖ سیداکبر جواد؛ استادیار گروه مرتع داری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران

چکیده

در دهه‌های اخیر، مقابله با عوامل تخریب مراتع و تلاش در جهت احیای مراتع، به منزله گامی اساسی در راستای توسعه پایدار، لازم و ضروری بوده است. اما، با توجه به وسعت زیاد عرصه‌های منابع طبیعی و نیاز به نیروی انسانی بسیار زیاد برای حفاظت و احیای این منابع، به نظر می‌رسد مشارکت بهره‌برداران عرصه‌های مذکور بهترین وسیله برای توسعه این منابع باشد. از این رو، هدف کلی این تحقیق شناسایی موانع مشارکت مرتع داران در اجرای طرح‌های مرتع داری در بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه است. این تحقیق از نوع کاربردی و روش پژوهش همبستگی است. ابزار تحقیق پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق حاضر ۱۹۷ نفر از مرتع داران است که از این تعداد بر اساس فرمول کوکران، ۱۱۰ نفر به عنوان نمونه به کمک روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS16 صورت گرفت. داده‌های تحقیق حاکی از آن است که میزان عدم مشارکت اکثریت بهره‌برداران (۷۷/۶ درصد) در حد متوسط است. از سوی دیگر، بین عوامل فردی و روان‌شناختی، اجتماعی، آموزشی، اقتصادی، سیاسی، و عدم مشارکت مرتع داران در اجرای طرح‌های مرتع داری رابطه منفی و معنی داری در سطح ۰/۹۹ وجود دارد. همچنین، بر اساس یافته‌های موجود، عوامل آموزشی و اجتماعی در مجموع ۵۳/۶ درصد از تغییرات واریانس عدم مشارکت مرتع داران را تبیین کردند. از این رو، به منظور مشارکت بیشتر مرتع داران در اجرای طرح‌های مرتع داری شهرستان کهگیلویه، توجه خاص به عوامل مذکور می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت هر چه بیشتر مرتع داران باشد.

واژگان کلیدی: شهرستان کهگیلویه، طرح‌های مرتع داری، عدم مشارکت، مرتع داری، موانع مشارکت.

مقدمه

به آن است، نقش ترکیب‌کننده دو عامل دیگر را دارد. به همین دلیل، مشارکت عنصری کلیدی در فرایند توسعه پایدار تلقی و از آن با عنوان حلقه گم‌شده فرایند توسعه یاد می‌شود [۵].

در حال حاضر، مراتع ایران از وضعیت نامناسبی برخوردارند و اگر اقدامی برای اصلاح و احیای آن‌ها صورت نگیرد، در زمان نه‌چندان دور شاهد ازبین‌رفتن پوشش گیاهی و فرسایش خاک در مراتع و، در نهایت، نابودی کامل این منابع خدادادی خواهیم بود. نابودی مراتع هم از لحاظ اقتصادی و هم اجتماعی ضرر و زیان فراوانی به همراه خواهد داشت. بنابراین، حفظ مراتع موجود و اصلاح و احیای و گسترش این منابع از جمله اقدامات ضروری است و اهمال و کم‌کاری در این زمینه ضرر و زیان فراوانی برای کشور در پی خواهد داشت [۹].

استفاده بی‌رویه از مراتع، به‌ویژه در چند دهه اخیر، موجب گسترش روند فرسایش خاک در کشور شده است؛ به طوری که سالانه حدود یک میلیون هکتار از مراتع کشور ایران از نظر کیفی و کمی تخریب و از مرحله تولید خارج می‌شود. طبق نظر بسیاری از دست‌اندرکاران امور منابع طبیعی کشور، حل این مشکل در گرو بسیج همگانی و همکاری و مشارکت کلیه اقشار مردم است [۱۴]. متأسفانه، در حال حاضر، سالیانه حدود ۱٫۵ میلیون هکتار به سطح بیابان‌ها در کشور افزوده می‌شود و در هر دقیقه ۲۰۰ تن خاک از سطح مزارع، مراتع، و جنگل‌ها راهی دریاها و دریاچه‌ها و پشت سدها می‌شود. در واقع، هرساله در ایران به طور مستمر حدود ۱۵ تن خاک در هر هکتار بر اثر فرسایش آبی شسته می‌شود. همچنین، مصرف سرانه ۱۴۰ کیلوگرم غلات برای هر

تأکید بر مشارکت مردم در تصمیم‌های پیرامون منابع طبیعی، به منزله نزدیک‌ترین و سهل‌ترین راه حفظ این منابع، به دهه ۱۹۳۰ برمی‌گردد؛ به گونه‌ای که اگر مردم از مشارکت محروم شوند، رشد و توسعه به‌شدت بی‌معنی خواهد بود. از این رو، مشارکت، به عنوان ابزاری تشکل‌بخش، جزء لاینفک فعالیت‌ها و اهداف بسیاری از مراکز توسعه‌ای شده است [۸].

منابع طبیعی تجدیدشونده، در واقع، رکن اساسی توسعه پایدار در هر کشور به‌شمار می‌رود. این منابع بستری برای توسعه اقتصادی و اجتماعی و، در حقیقت، پشتوانه‌ای برای تولید پایدار در هر جامعه‌ای است؛ به طوری که بهره‌برداری اصولی از آن امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. یکی از زیربخش‌های مهم منابع طبیعی مراتع است. مراتع اهمیت فراوانی در حفظ آب و خاک هر کشور دارد. در ایران، مراتع یکی از مهم‌ترین منابع ملی به‌شمار می‌رود. با استفاده صحیح و توأم با عملیات، اصلاح و احیای مراتع می‌تواند نقش مهمی در حفظ آب و خاک و تأمین نیازمندی‌های کشور در زمینه فرآورده‌های پروتئینی داشته باشد [۱].

یکی از عوامل مؤثر در موفقیت‌آمیزبودن پروژه‌های مرتع و آبخیزداری ایجاد انگیزه مشارکت در میان ساکنان حوزه آبخیز است. سه رکن توسعه پایدار انسانی عبارت است از: مردم، منابع، و مشارکت. با این تفاوت که مشارکت، در مقایسه با دو رکن دیگر، نقش ساختاری دارد و دو عامل مردم و منابع در چهارچوب آن به فعالیت درمی‌آیند. مشارکت، به دلیل آنکه هم هدف و هم وسیله رسیدن

دفاتر ثبت اسناد منعقد می‌شود و در صورت رعایت کلیه برنامه‌های پیش‌بینی‌شده در طرح و موافقت سازمان در پایان سی سال نیز قابل تمدید و واگذاری به وارثان است [۹].

همت‌زاده و خلیقی در سال ۱۳۸۵ در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر عدم مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتع و آبخیزداری» دریافتند که کمبود سرمایه و ناآگاهی از محاسن اجرای پروژه‌ها از مهم‌ترین دلایل عدم مشارکت بهره‌برداران است [۵].

نتایج مطالعه شاعری و سعدی نشان می‌دهد که محدودیت‌های اقتصادی، اجتماعی (ناآگاهی، بی‌سوادی یا کم‌سوادی، ...) و محدودیت‌های سنت‌گرایی با عدم مشارکت مردم رابطه مستقیمی دارد [۱۶].

ابوئییه در تحقیق خود نشان داد بین متغیرهای میزان آگاهی دامدار از ماهیت طرح‌های مرتعداری، میزان مشارکت در کلاس‌های ترویجی، میزان تماس با مروج، مقدار مرتع تحت اختیار دامدار، و نیاز به علوفه با جلب مشارکت دامداران در حفظ و احیای مراتع رابطه معنی‌داری وجود دارد [۱].

از نظر سعدی، موانع مشارکت را می‌توان در دو محور بررسی کرد: ۱. بهره‌برداران منابع طبیعی (شامل بی‌سوادی یا کم‌سوادی بهره‌برداران منابع طبیعی، پراکندگی بهره‌برداران، مشکلات فرهنگی)؛ ۲. کارشناسان و برنامه‌ریزان (شامل ناتوانی در برقراری ارتباط سازنده با مردم، بی‌اعتقادی به اهمیت مشارکت مردمی در حفظ و احیای منابع در برخی کارشناسان و برنامه‌ریزان، بسته‌بودن سیستم تشکیلاتی - اجرایی برای مشارکت مردم) [۱۵].

شهیدزندی به این نتیجه رسید که وضعیت روستا

نفر در سال ۲۰۱۱ برای ۹۶ میلیون نفر جمعیت ۱۳۴۴۰۰۰۰ تن غله است، در حالی که محدودیت منابع آب برای تهیه این مقدار مواد غذایی همواره مانع اساسی به‌شمار می‌رود. طبق بررسی‌های انجام‌گرفته توسط سازمان جنگل‌ها و مراتع، سیل‌های مهم از سال ۱۹۵۲ تا ۱۹۹۱ می‌تواند درباره حفاظت از منابع طبیعی هشدار به ما بدهد و این به معنای ازدست‌دادن پوشش گیاهی مناسب در کشور است [۱۸].

درباره مشارکت تعاریف مختلفی وجود دارد. یکی از کامل‌ترین تعاریف مشارکت را آبهوف و کوهن (۱۹۷۶) بیان کرده‌اند. اهمیت این تعریف به گونه‌ای است که از آن به عنوان تعریفی استاندارد نام می‌برند و امروزه شهرت جهانی دارد. آبهوف و کوهن، بیش از هر چیز، به دخالت مردم در فرایند تصمیم‌گیری تأکید دارند و بر آن‌اند که مشارکت یعنی شرکت افراد در تصمیم‌گیری، اجرا، ارزش‌یابی، و تقسیم منافع حاصل از یک پروژه [۱۶] یا مشارکت عبارت است از: تقبل آگاهانه و شرکت مؤثر همه افراد یک جامعه برای رسیدن به یک هدف خاص به شکل همکاری از سر میل و رغبت با استفاده از تمامی امکانات بالقوه جمعی در طرح مسئله، تصمیم‌گیری، اجرا، بهره‌برداری، و بازنگری یک فعالیت یا هدف خاص [۱۴].

از سوی دیگر، والتین مرتعداری را علم و هنر برنامه‌ریزی و مدیریت مرتع به منظور به‌دست‌آوردن حداکثر محصول دامی با حفظ دوام منابع طبیعی می‌داند. طرح مرتعداری قرارداد دوجانبه‌ای است میان سازمان جنگل‌ها و مراتع به نمایندگی از سوی دولت و مجری طرح که غالباً دامداران و مرتعداران همان منطقه‌اند. قرارداد این طرح به صورت سی‌ساله در

اجتماعی، اقتصادی، سیاست‌گذاری و آموزشی - بررسی شود.

استان کهگیلویه و بویراحمد، بعد از شمال کشور، اولین استان از لحاظ پوشش جنگلی است و تنوع گیاهی بسیار متنوع و زیبایی دارد؛ به طوری که یکی از زیباترین استان‌های کشور به‌شمار می‌رود. در شهرستان کهگیلویه مساحت منابع طبیعی ۵۶۹۱۰۸ هزار هکتار است؛ از این مقدار ۳۷۳۲۰۱ هزار هکتار آن جنگل و ۲۹۵۹۰۷ هزار هکتار آن مرتع است. در این شهرستان نیز هر یک از این موانع و محدودیت‌های گفته‌شده مشکلاتی را بر سر راه مشارکت دامداران به‌وجود آورده است. مشارکت دامداران بدون هموارکردن موانع مختلف امکان‌پذیر نیست.

با توجه به سطح زیاد مراتع در این بخش، باید عوامل مؤثر در جلب مشارکت مرتع‌داران و نقش این عوامل در پیشبرد برنامه‌های مشارکتی را شناسایی کرد. سپس، با استفاده از نتایج و تجارب به‌دست‌آمده به حفظ و احیای مراتع شهرستان اقدام کرد. از این رو، هدف کلی این تحقیق شناسایی موانع مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری در بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه است.

روش‌شناسی

محدوده موضوعی تحقیق شناسایی موانع مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری در شهرستان کهگیلویه، محدوده جغرافیایی تحقیق شهرستان کهگیلویه، و محدوده زمانی تحقیق نیز سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۹۱ است. روش تحقیق بر حسب هدف کاربردی، فرایند اجرا کمی، منطق پژوهش قیاسی،

از لحاظ امکانات، برگزاری کلاس‌های آموزش مرتع‌داری، پایگاه اجتماعی، و از لحاظ کشاورزی تأثیر بیشتری در مشارکت دامداران داشته است [۱۷]. حسین‌پور نشان داد میان ناآگاهی از محتوای برنامه و عدم مشارکت مردم در فعالیت‌های آبخیزداری رابطه‌ای حاکم است. همچنین، توجه به ارزش‌ها، فرهنگ‌ها، و عرف محلی باعث افزایش مشارکت خواهد شد [۶].

در تحقیق پاروانسا مشاهده شد که بین بافت فرهنگی، فقر، پایین‌بودن سطح تحصیلات زنان، عوامل خانوادگی، و عدم مشارکت زنان رابطه مستقیمی وجود دارد [۱۳].

فینستربوش و ویکلین در تحقیقی با عنوان «مشارکت بهره‌برداران در پروژه‌های توسعه» دریافتند هرچه کشور توسعه‌یافته‌تر، سطح مهارت فرد بیشتر، و رهبری اجتماعی کارتر باشد، میزان مشارکت بیشتر خواهد بود [۴].

تحقیق آاکلی و همکاران نشان دادند که موانع مشارکت عبارت‌اند از: ۱. موانع ساختاری؛ ۲. موانع اداری؛ ۳. موانع اجتماعی [۱۱].

هانست‌سینگر و فورت‌من ابراز کردند که نه‌تنها منفعت، بلکه عوامل اجتماعی، ارزش‌ها، و گرایش‌ها از جمله سطح سواد، سن، درآمد، محل سکونت، و اندازه مرتع در تصمیم مرتع‌داران تأثیرگذارند [۷].

علاوه بر مطالعاتی که در بالا ذکر شد، درباره عوامل مؤثر بر مشارکت در فعالیت‌های حفظ و احیای منابع طبیعی مطالعات دیگری نیز انجام پذیرفته است. این مطالعات نشان می‌دهد که عوامل متعددی در عدم مشارکت افراد مؤثر است. بنابراین، در این پژوهش سعی شده پنج دسته عوامل مؤثر در میزان عدم مشارکت افراد - شامل ویژگی‌های فردی،

نتایج

نتایج حاصل از شناسایی موانع مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری در شهرستان کهگیلویه در دو بخش- توصیفی و استنباطی- بررسی شده است.

با توجه به نتایج، متوسط سن افراد مورد مطالعه در این تحقیق ۵۵/۷ سال است، که جوان‌ترین آن‌ها ۴۰ ساله و مسن‌ترین آن‌ها ۷۲ ساله است. از نظر سطح تحصیلات، ۴۰/۹ درصد از افراد مورد مطالعه، با بیشترین فراوانی، بی‌سوادند. ۱۰/۸ نفر از پاسخ‌گویان مرد (۹۸/۲ درصد) است. اکثر افراد (۳۹/۱ درصد) دارای سابقه دامداری‌اند و میانگین سابقه دامداری ۲۸ سال است. همه افراد مورد مطالعه (۱۰۰ درصد) دارای نظام بهره‌برداری اشتراکی‌اند. اکثر افراد (۴۰/۹ درصد) ۵۱ - ۱۰۰ هکتار و فقط (۷/۳ درصد) آن‌ها بیش از ۲۰۱ هکتار زمین دارند. میانگین مالکیت افراد تقریباً ۱۲۹ هکتار است.

در خصوص میزان عدم مشارکت مرتع‌داران، یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که میزان عدم مشارکت اکثریت افراد مورد مطالعه (۷۷/۶ درصد) در حد متوسط است و فقط ۲ درصد افراد عدم مشارکتشان در حد زیاد است (جدول ۱).

در ادامه، به منظور شناسایی و اولویت‌بندی عدم مشارکت مرتع‌داران از آماره میانگین استفاده شد. اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس آماره میانگین نشان می‌دهد بیشترین عدم مشارکت مرتع‌داران با میانگین‌های ۴/۵۷، ۴/۳۹، و ۴/۲۱ به ترتیب شامل عدم مشارکت مرتع‌داران در بذرپاشی، بذرکاری، و لوله‌کشی آب است (جدول ۲).

زمان پژوهش طولی گذشته‌نگر، و بر حسب روش همبستگی است. پرسشنامه‌ای، به عنوان ابزار اصلی تحقیق، در هفت بخش طراحی شد: بخش اول، موانع مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری؛ بخش دوم، عوامل فردی؛ بخش سوم، عوامل اجتماعی؛ بخش چهارم، عوامل اقتصادی؛ بخش پنجم، عوامل سیاست‌گذاری؛ بخش ششم، عوامل آموزشی؛ بخش هفتم، ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان. در مجموع، ضریب نهایی آلفای کرونباخ برای ابزار تحقیق بین ۰/۷۴-۰/۹۳ است.

جامعه آماری تحقیق حاضر ۱۹۷ نفر از مرتع‌داران شهرستان کهگیلویه است که مشغول به‌کارند. ۱۱۰ نفر از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد. متغیر وابسته تحقیق عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری (حفظ، احیا، و توسعه) است. به منظور شناخت میزان عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری، از هشت گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شد. با توجه به امتیاز خیلی زیاد (۵) و خیلی کم (۱) کمترین و بیشترین امتیاز برای هر پاسخ‌گو به ترتیب $8 \times 1 = 8$ و $8 \times 5 = 40$ است. از این رو، همه گویه‌ها با هم جمع^۱ و مجدداً کدبندی^۲ شد؛ به گونه‌ای که امتیازهای ۸ - ۱۳ (خیلی کم)، ۱۴ - ۲۰ (کم)، ۲۱ - ۲۷ (متوسط)، ۲۸ - ۳۴ (زیاد)، و ۳۵ - ۴۱ (خیلی زیاد) طبقه‌بندی شد. متغیرهای مستقل تحقیق حاضر شامل عوامل فردی و روان‌شناختی، عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی، عوامل سیاست‌گذاری و عوامل آموزشی است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار 16/win spss صورت گرفت.

1. compute
2. recode

جدول ۱. توزیع فراوانی میزان عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری (n=۱۱۰)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
کم (۱۴ - ۲۰)	۱۰	۹,۱	۲۰,۴	۲۰,۴
متوسط (۲۱ - ۲۷)	۳۸	۳۴,۵	۷۷,۶	۹۸
زیاد (۲۸ - ۳۴)	۱	۰,۹	۲	۱۰۰
بدون پاسخ	۶۱	۵۵,۵	-	-
جمع	۱۱۰	۱۰۰	۱۰۰	-

نما: متوسط

جدول ۲. اولویت‌بندی میزان عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری

اولویت	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار
۱	بذرپاشی	۴,۵۷	۰,۶۱
۲	بذرکاری	۴,۳۹	۰,۷۱
۳	لوله‌کشی آب	۴,۲۱	۰,۷۹
۴	نهل‌کاری	۴,۱۰	۰,۸۶
۵	مرمت چشمه	۳,۹۰	۰,۸۶
۶	احداث آبشخور	۳,۸۷	۰,۷۲
۷	واکاری	۳,۷۴	۰,۹۱
۸	غرق	۳,۶۲	۰,۹۳

جدول ۳. توزیع فراوانی تأثیر عوامل فردی و روان‌شناختی در عدم مشارکت مرتع‌داران (n=۱۱۰)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
کم (۱۱ - ۱۶)	۱	۰,۹	۱	۱
متوسط (۱۷ - ۲۲)	۳۲	۲۹,۱	۳۰,۸	۳۱,۷
زیاد (۲۳ - ۲۸)	۶۳	۵۷,۳	۶۰,۶	۹۲,۳
خیلی زیاد (۲۹ - ۳۴)	۸	۷,۳	۷,۷	۱۰۰
بدون پاسخ	۶	۵,۵	-	-
جمع	۱۱۰	۱۰۰	۱۰۰	-

نما: زیاد

و مجریان طرح، فراهم‌نبودن امکانات رفاهی و بهداشتی، و برخورد نامناسب مأموران دولتی با دامداران است.

تأثیر عوامل اقتصادی در عدم مشارکت مرتع‌داران

به منظور شناخت میزان تأثیر عوامل اقتصادی در عدم مشارکت مرتع‌داران از شش گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که اکثریت افراد مورد مطالعه (۶۵٫۴ درصد) میزان عدم مشارکت خود را به واسطه عوامل اقتصادی در حد متوسط می‌دانند (جدول ۵).

اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس آماره میانگین نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر عوامل اقتصادی در عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری با میانگین‌های ۴٫۰۹۲، ۳٫۹۲۷، و ۳٫۶۱۵ به ترتیب شامل عدم تمکین مالی برای مشارکت، فصلی‌بودن مشاغل، و کمبود اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌هاست.

تأثیر عوامل سیاسی در عدم مشارکت مرتع‌داران

به منظور شناخت میزان تأثیر عوامل سیاسی در عدم مشارکت مرتع‌داران از هشت گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که تقریباً همه افراد مورد مطالعه میزان عدم مشارکت خود را به واسطه تأثیر عوامل سیاسی در حد زیاد و خیلی زیاد می‌دانند (جدول ۶).

اولویت‌بندی گویه‌ها نیز بر اساس آماره میانگین نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر عوامل سیاسی در عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری

تأثیر عوامل فردی و روان‌شناختی در عدم مشارکت مرتع‌داران

به منظور شناخت میزان تأثیر عوامل فردی و روان‌شناختی در عدم مشارکت مرتع‌داران از شش گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که اکثریت افراد مورد مطالعه (۶۰٫۶ درصد) بر آن‌اند که میزان عدم مشارکت آن‌ها به واسطه تأثیر عوامل فردی و روان‌شناختی در حد زیاد است (جدول ۳).

اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس آماره میانگین نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر عوامل اجتماعی در عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری با میانگین‌های ۴٫۶۳۰، ۴٫۶۱۳، و ۴٫۶۰۷ به ترتیب شامل بی‌اعتمادی بهره‌برداران به مأموران منابع طبیعی و مجریان طرح، فراهم‌نبودن امکانات رفاهی و بهداشتی، و برخورد نامناسب مأموران دولتی با دامداران است.

تأثیر عوامل اجتماعی در عدم مشارکت مرتع‌داران

میزان تأثیر عوامل اجتماعی در عدم مشارکت مرتع‌داران با ده گویه در قالب طیف لیکرت سنجیده شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که اکثریت افراد مورد مطالعه (۵۳٫۸ درصد) بر آن‌اند که تأثیر عوامل اجتماعی در عدم مشارکت آن‌ها در حد خیلی زیاد است (جدول ۴).

اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس آماره میانگین نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر عوامل اجتماعی در عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری با میانگین‌های ۴٫۶۳۰، ۴٫۶۱۳، و ۴٫۶۰۷ به ترتیب شامل بی‌اعتمادی بهره‌برداران به مأموران منابع طبیعی

جدول ۴. توزیع فراوانی تأثیر عوامل اجتماعی در عدم مشارکت مرتع‌داران (n=۱۱۰)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیاد (۳۶ - ۴۴)	۳۷	۳۳٫۶	۴۶٫۲	۴۶٫۲
خیلی زیاد (۴۵ - ۵۳)	۴۳	۳۹٫۱	۵۳٫۸	۱۰۰
بدون پاسخ	۳۰	۲۷٫۳	-	-
جمع	۱۱۰	۱۰۰	۱۰۰	-

نما: خیلی زیاد

جدول ۵. توزیع فراوانی تأثیر عوامل اقتصادی در عدم مشارکت مرتع‌داران (n=۱۱۰)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
کم (۱۱ - ۱۶)	۵	۴٫۵	۴٫۸	۴٫۸
متوسط (۱۷ - ۲۲)	۶۸	۶۱٫۸	۶۵٫۴	۷۰٫۲
زیاد (۲۳ - ۲۸)	۳۱	۲۸٫۲	۲۹٫۸	۱۰۰
بدون پاسخ	۶	۵٫۵	-	-
جمع	۱۱۰	۱۰۰	۱۰۰	-

نما: متوسط

جدول ۶. توزیع فراوانی تأثیر عوامل سیاسی در عدم مشارکت مرتع‌داران (n=۱۱۰)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیاد (۲۸ - ۳۴)	۴۸	۴۳٫۶	۵۰	۵۰
خیلی زیاد (۳۵ - ۴۱)	۴۸	۴۳٫۶	۵۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۱۴	۱۲٫۷	-	-
جمع	۱۱۰	۱۰۰	۱۰۰	-

نما: زیاد و خیلی زیاد

اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس آماره میانگین نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر عوامل آموزشی در عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری با میانگین‌های ۴٫۳۸۷، ۴٫۰۵۹ و ۳٫۶۶۰ به ترتیب شامل نداشتن تماس کافی با مروجان منابع طبیعی، توجه نکردن به نیازهای آموزشی دامداران، و برگزار نشدن دوره‌های آموزشی - ترویجی مناسب برای شرکت در طرح‌های مرتع‌داری است. به منظور تعیین رابطه میان متغیرهای تحقیق و عدم مشارکت بهره‌برداران از ضریب همبستگی پیرسون و برای بررسی تأثیر جمعی متغیرهای مستقل تحقیق بر متغیر وابسته (عدم مشارکت بهره‌برداران) از رگرسیون

با میانگین‌های ۴٫۷۰، ۴٫۵۹۱، و ۴٫۵۲۹ به ترتیب شامل تحمیل مدیریت‌های دولتی، نادیده گرفتن شیوه‌های معمول و سنتی مردم، تمرکز قدرت تصمیم‌گیری، و بی‌توجهی دولت به نقش سازمان‌های غیردولتی است.

تأثیر عوامل آموزشی در عدم مشارکت مرتع‌داران

به منظور شناخت میزان تأثیر عوامل آموزشی در عدم مشارکت مرتع‌داران از پنج گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که اکثر افراد مورد مطالعه (۵۲٫۸ درصد) عقیده دارند که تأثیر عوامل آموزشی در عدم مشارکت آن‌ها در حد متوسط است (جدول ۷).

محاسبه شد؛ یعنی اینکه متغیر مذکور به تنهایی ۴۳/۵ درصد تغییرات واریانس عدم مشارکت مرتع‌داران را تبیین کرده است. در مرحله دوم، پس از متغیر عوامل آموزشی، متغیر X2، یعنی عوامل اجتماعی، وارد معادله شد. در این مرحله، ضریب همبستگی برابر $R=0,759$ و ضریب تعیین تعدیل شده برابر $R^2=0,536$ محاسبه شد. بر اساس یافته‌های موجود، متغیرهای عوامل آموزشی و اجتماعی در مجموع ۵۳/۶ درصد از تغییرات واریانس عدم مشارکت مرتع‌داران را باعث شده‌اند (جدول ۹). جدول ۱۰ ضرایب متغیرهای رگرسیونی را نشان می‌دهد.

چندگانه استفاده شد. داده‌های تحقیق حاکی از آن است که بین عوامل فردی و روان‌شناختی، اجتماعی، آموزشی، اقتصادی، سیاسی، و عدم مشارکت مرتع‌داران در اجرای طرح‌های مرتعداری رابطه منفی و معنی‌داری در سطح ۰/۹۹ وجود دارد (جدول ۸). به منظور شناسایی متغیرهای تبیین‌کننده، با استفاده از رگرسیون گام به گام^۱ به ترتیب دو متغیر-عوامل آموزشی و عوامل اجتماعی- وارد معادله رگرسیون شد. در اولین مرحله، متغیری که وارد معادله شد عوامل آموزشی X5 است؛ بدان مفهوم که متغیر مزبور بیشترین تأثیر را در عدم مشارکت مرتع‌داران داشته است. در این مرحله، ضریب همبستگی برابر $R^2=0,678$ و ضریب تعیین تعدیل شده برابر $R^2=0,435$

جدول ۷. توزیع فراوانی تأثیر عوامل آموزشی در عدم مشارکت مرتع‌داران (n=110)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
متوسط (۱۴ - ۱۸)	۴۷	۴۲,۷	۵۲,۸	۵۲,۸
زیاد (۱۹ - ۲۳)	۴۰	۳۶,۴	۴۴,۹	۹۷,۸
خیلی زیاد (۲۴ - ۲۹)	۲	۱,۸	۲,۲	۱۰۰
بدون پاسخ	۲۱	۱۹,۱	-	-
جمع	۱۱۰	۱۰۰	۱۰۰	-

نما: متوسط

جدول ۸. همبستگی بین متغیرهای تحقیق با عدم مشارکت مرتع‌داران

ردیف	متغیرهای تحقیق	متغیر وابسته	r	p
۱	عوامل اقتصادی	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۳۵۰*	۰,۰۱۸
۲	عوامل سیاسی	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۳۰۷*	۰,۰۴۵
۳	عوامل آموزشی	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۵۰۶**	۰,۰۰۱
۴	سن	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۱۱۹	۰,۲۰۸
۵	سابقه دامداری	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۱۴۹	۰,۱۵۴
۶	مقدار زمین مرتع‌داران	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۱۴۴	۰,۱۶۱
۷	سطح سواد	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۱۵۴	۰,۱۴۵
۸	جنس	عدم مشارکت مرتع‌داران	-۰,۰۸۲	۰,۵۷۴

* معنی‌داری در سطح ۰/۹۵، ** معنی‌داری در سطح ۰/۹۹

1. Stepwise Method

جدول ۹. مراحل مختلف ورود متغیرهای مستقل در تحلیل رگرسیونی

Std	Adj R square	R square	R	متغیر	مراحل
۲,۹۱	۰,۴۳۵	۰,۴۵۹	۰,۶۷۸	عوامل آموزشی (X _۵)	۱
۲,۶۴	۰,۵۳۶	۰,۵۷۷	۰,۷۵۹	عوامل اجتماعی (X _۲)	۲

جدول ۱۰. ضرایب متغیرهای واردشده در معادله رگرسیون

Sig.	T	Beta	اشتباه استاندارد B	B	متغیر
۰,۰۰۳	۳,۳۰۳	-۰,۵۱۸	۰,۳۸۳	-۱,۲۶۴	عوامل آموزشی (X _۵)
۰,۰۲۵	۲,۴۱۱	-۰,۳۷۸	۰,۱۸۴	-۰,۴۴۴	عوامل اجتماعی (X _۲)
-	-	-	۸,۲۰۱	-۱۱,۱۳۹	عدد ثابت

بنابراین، معادله خط رگرسیون بر اساس B و β به شرح زیر است:

$$Y = -11/139 - 1/264 X_5 - 0/444 X_2 \quad \text{بر حسب B}$$

$$Y = -0/518 X_5 - 0/378 X_2 \quad \text{بر حسب } \beta$$

بحث و نتیجه گیری

مشارکت، به منزله فرایندی توانمندساز، موجب تحرک بخشی منابع محلی، به کارگیری گروه های متنوع اجتماعی در تعریف مشکلات، تصمیم گیری پیرامون طراحی، و نحوه اجرای فعالیت ها می شود و زمینه حفظ، احیا، و بهره برداری از عرصه های مزبور را فراهم می سازد و شعار حفاظت، احیا، و بهره برداری صحیح از منابع طبیعی عملاً تحقق می یابد.

نتایج این تحقیق، که با هدف شناسایی موانع مشارکت مرتع داران در اجرای طرح های مرتع داری در شهرستان کهگیلویه صورت گرفت، نشان داد میزان عدم مشارکت اکثریت افراد مورد مطالعه در طرح های مرتع داری در حد متوسط است. همچنین، عوامل آموزشی و اجتماعی بیشترین نقش را در تبیین عدم مشارکت دامداران دارد.

عوامل آموزشی با مقدار $R^2 = 0/435$ مهم ترین متغیر تأثیرگذار بر عدم مشارکت مرتع داران در اجرای طرح های مرتع داری در شهرستان کهگیلویه است.

شهیدزندی [۱۷] و ابویه [۱] در تحقیق خود نتیجه گرفتند که برگزاری کلاس های آموزشی

مرتع داری و مشارکت مرتع داران در کلاس های ترویجی تأثیر بیشتری در مشارکت دامداران دارد. همچنین، پاراوانسا [۱۳]، سعدی [۱۵]، و شهیدزندی [۱۷] همگی در تحقیقات خود نقش عوامل آموزشی را در عدم مشارکت تأیید کردند.

بعد از عوامل آموزشی، عوامل اجتماعی بیشترین نقش را در عدم مشارکت مرتع داران در اجرای طرح های مرتع داری ایفا می کند. برخی محققان [۶، ۱۱، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷] همگی بر نقش عوامل اجتماعی در عدم مشارکت بهره برداران اذعان دارند.

با توجه به یافته ها و نتایج این تحقیق و به منظور مشارکت مرتع داران در اجرای طرح های مرتع داری شهرستان، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می شود:

۱. با توجه به نتایج به دست آمده از اولویت بندی گویه های عدم مشارکت مرتع داران، پیشنهاد می شود سازمان جنگل ها و مرتع بذر لازم را در اختیار مرتع داران قرار دهد تا مرتع داران در بذرپاشی و بذرکاری مشارکت کنند؛

۲. با توجه به تأثیر عوامل آموزشی، پیشنهاد می شود مروجان منابع طبیعی با مرتع داران ارتباط

رفاهی و بهداشتی لازم را در اختیار مرتع‌داران قرار دهند، و سعی کنند تا با عملی نمودن وعده‌های سازمان اعتماد بهره‌برداران را به مأموران منابع طبیعی و مجریان طرح افزایش دهند.

کافی داشته باشند، به نیازهای آموزشی دامداران توجه کنند، و دوره‌های آموزشی - ترویجی مناسب برای شرکت مرتع‌داران در طرح‌های مرتع‌داری برگزار کنند؛

۳. با توجه به تأثیر عوامل اجتماعی، پیشنهاد می‌شود مأموران دولتی و مجریان طرح به شکل شایسته و مناسب با دامداران برخورد کنند، امکانات

Archive of SID

References

- [1] Aboueh, Kh. (2001). Investigation effective social factors on animal husbandary participation in rangeland projects of Lar, *Quarterly of Forest and Rangeland*, 53, 7.
- [2] Arkhi, S. (2001). *Investigation effective factors on lack of participation rangeland in range reformation and rehabilitilization ranges*, The proceeding of the second national seminar on rangeland in Iran, 16-18 Bahman 1380, Tehran university, 107p.
- [3] FAO. (1989). *Community foestry, participatory assessment, monitoring and evaluation*, Rome. 3p.
- [4] Finsrerbusch, K. and Wicklin, W.A. (1989). Beneficiary participation in development project, *Economic development and cultural change*, 37(3): 573-594.
- [5] Hematzadeh, Y. and Khalighi, N. (2006). Investigation effective factors on lack of participation beneficiary of rangeland and watershed projects, *Journal of agriculturl science and natural resources*, 13(4) 9-10.
- [6] Hosseinpour, A. (1993). *Investigation participation necessity and need assessment villagers for protection of soil and watershed*, Msc. Dissertation, Tarbiat Modares university. 107p.
- [7] Hunstsinger, L. and Fortman, L.P. (1990). California privately owned oak woodland: owner, use and management, *Journal of range management*, 43(2): 147-152.
- [8] Jalali, M. and Karami, E. (2006). Determining effective factors on rangeland participation in rangeland cooperatives of Kurdistan province, *Pajouhesh & Szandegi*, 70, 11-12.
- [9] Kazemi Roudi, M. (2005). *Investigation impact of implementing of rangeland projects on income*. Msc. Dissertation, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran, 103p.
- [10] MirzaAli, A. (1998). *Recognition and essesment of restrictive factors in progress of rangelands rehabilitilization*, Msc dissertation, Isfahan Industrial University, 43p.
- [11] Oakley, P., marsden, D., and malla, Y.B. (1991). Projects with people: the practice of participation in rural development, *International labor organization*, Geneva, 77p.
- [12] Okiira, P.E. (2000). *Sustaining Participation: What are the challenges?* PIA Notes, 39, IIED, Uk. 14-16.
- [13] Parawansa, K.I. (2002). *Women in Parliament*, Stockholm: international IDEA, <http://wwwIdea.Int>. 41-52.
- [14] Sabounchi, A. (2006). *Effective factors on rural rangeland participation in range rehabilitilization projects of Kermanshah township*, Msc, Dissertation, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran, 54p.
- [15] Sadi, M. (1998). Role of extension in rangeland projects and producing forage, *Quarterly of Salehin Roosta*, 159, 11.
- [16] Shaeri, A.M. and Sadi, H. (2003). *Practical guidelines of natural resources extension and participation*, Tehran: Pouneh publication, 7p.
- [17] ShahidZandi, K. (1997). *Influencing factors on animal husbandary participation in range rehabilitilization*, Msc, dissertation, Tehran university, 11p.
- [18] Shahidi, K. (2003). *Study some effective factors on irrigation projects participation frow viewpoints of farmers of northwest Iran*, Msc, Dissertation, Tehran university, 11-12.
- [19] Tosi, M.A. (1993). *Participation*, Publication of education center of governmental management, 12p.